

УДК 340.12

Маркова В. О., здобувач кафедри теорії та історії держави та права ЛьвДУВС, магістр права, магістр з економіки і підприємництва

Релігійна безпека підростаючого покоління як актуальне питання міжнародного виміру в умовах активного розвитку тоталітарних культів деструктивного типу

У даній статті науково-практичного спрямування проводяться грунтовні наукові дослідження проблеми міжнародного значення, пов'язаної з контроверсійною діяльністю тоталітарних культів деструктивного типу, що мають свій безпосередній негативний вплив на права підростаючого покоління та носять загрозливий характер, торкаючись конституційних прав та законних інтересів членів міжнародної спільноти. У цій статті науково -практичного спрямування, аналізуються документи європейської спільноти, в яких розкривається окреслена проблематика.

Ключові слова : релігія, права, обмеження, культу, діти.

В данной статье научно-практического направления, проводятся основательные научные исследования проблемы международного значения, связанной с контроверсионной деятельностью тоталитарных культов деструктивного типа, которые имеют свое непосредственное негативное влияние на права подрастающего поколения и носят угрожающий характер, касаясь конституционных прав и законных интересов членов международного сообщества. В настоящей статье научно-практического направления, анализируются документы европейского сообщества, в которых раскрывается указанная проблематика.

Ключевые слова: религия, права, ограничения, культуры, дети.

The article of research and practice direction, sound scientific researches of the problem of international value, related to dangerous activity of destructive cults that have the direct negative influence on rights for a rising generation and carry threatening character, are conducted, touching constitutional rights and legal interests of international association. In the real article of research and practice direction, the documents of European community, are investigated in that, the problem of negative influence of destructive cults opens up on personality of man, that fell a prey totalitarian cult.

Key words: religion, rights, limitations, cults, children.

Постановка проблеми. У ст. 9 Конвенції про захист прав людини і основоположників свобод, закріплюється право особи на повагу до свободи думки, совісті та релігії [1].

Відповідно до Рекомендацій 1804 (2007) Парламентської Асамблеї Ради Європи “Держава, релігія, суспільства і права людини”, свобода релігії захищена статтею 9 Європейської конвенції про права людини та статтею 18 Загальної декларації прав людини. Проте ця свобода не є безмежною: неприйнятна релігія, доктрина чи обряди якої суперечать іншим основним правам. У кожному разі обмеження, які можуть бути накладені на цю свободу, повинні бути “прописані законом і бути необхідними в демократичному суспільстві в інтересах громадської безпеки, для захисту громадського порядку, здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших” [2].

Аналіз останніх досліджень. Згідно проведеного аналізу наукової літератури можна зробити висновки, що проблематику протиправної діяльності деструктивних культів досліджували, як вітчизняні так і зарубіжні вчені, зокрема: В.Д. Бондаренко,

Р.Р. Галіакбаров, І.Р. Григулевич, С. Г. Киренко, В.С. Лещенко, В.М. Петрик, Н.В. Петрова, М.Л. Рейснер, С.Е. Саржан, А.В. Холопов, В.Б. Шапар, та інші представники вітчизняної і зарубіжної науки.

Мета статі. Полягає у проведенні грунтовного наукового дослідження проблеми міжнародного значення, пов'язаної з контраверсійною діяльністю тоталітарних культів деструктивного типу, що мають свій негативний, безпосередній вплив на права підростаючого покоління.

Виклад основних положень. Значною загрозою для життя й здоров'ю громадян, які є адептами неорелігійних груп закордонного походження, є застосування сучасних психотропних інструментарій для зруйнування вольової сфери людини та формування в неї стійкої залежності від культу за допомогою гіпнозу, екстрасенсорики, спеціальних хімічних препаратів і навіть фізичного тиску. За даними соціологічного дослідження Інституту соціальної та політичної психології, третині українців відомо про випадки негативного впливу "нетрадиційних" церков на інших людей або на них самих [3].

Як зауважує проф. М.Л. Рейснер "ніякої абсолютної свободи совіті в культурній і правовій державі немає і бути не може; ніяке облаштоване суспільство не може потерпіти, щоб під пропором свободи сповідання проводилася свобода злочину і анархії" [4]. Дослідник О.М. Ігнатов відмічав, що примушування дітей та підлітків до участі в діяльності сект є достатньою підставою для визнання поведінки відповідних осіб злочинною [5, с .81].

У своєму дослідженні Р.Р. Галіакбаров, аналізує діяльність релігійних груп, у яких вірючі "у стані екстазу б'ються головами об стіни, підлогу та вчиняють інші діяння, в результаті яких розвиваються тяжкі форми захворювань, що тісно пов'язані з діяльністю головного і спинного мозку (крововиливи, паралічі, сліпота)" [6, С.56]. До речі, С.С. Яценко звертає увагу на те, що при залученні неповнолітніх до групи безпосередній моральний чи фізичний вплив застосовується до самих неповнолітніх чи іх батьків з метою викликати у неповнолітніх бажання чи змусити їх брати участь у діяльності групи, шляхом переконання, залякування, підкупу тощо) [7,с.361-362].

Одним із негативних наслідків перебування людей у деяких неокультах є суттєве погіршення їх психічного стану. Безумовну шкоду для здоров'я членів неокультів завдає також наявна в деяких подібних угрупованнях практика відмови від медичної допомоги, нанесення собі поранень і каліцтв. Особливе занепокоєння викликає залучення до неокультів дітей, які ще не можуть передбачити майбутніх негативних наслідків перебування в них, виконання ними відповідних культових правил. Це привернуло увагу світової спільноти, урядів, неурядових організацій та традиційних церков багатьох країн світу, що призвело до розробки та впровадження відповідних запобіжних заходів із протидією зазначеним вище правопорушенням [8].

Фахівцями ХНУВС було досліджено актуальність психологічного аспекту щодо аутодеструктивної поведінки адептів релігійно-культурних новоутворень, які вказують на процес приєднання до культів, що відповідає психотехнології формування DDD – синдрому (deception, dependency, dread – обман, залежність, страх). DDD – синдром („Інша назва промивання мозку”), тобто приховування дійсних цілей культу. На початку „бомбардування любов'ю”, а в подальшому жорстока експлуатація, та інші дії. Також, можуть застосовуватись: гіпноз та нейролінг-вістичне програмування. Наслідком цього є радикальні зміни особистих орієнтирів і поведінки, ламанням усього модусу у адепта щодо позиції колишнього життя [9]. До речі, американський психоаналітик Г. Хендін зауважив, що серед молодих людей,

втягнених в ту чи іншу культову групу, йому не зустрічався жодний, в кого б не було серйозних проблем у стосунках з батьками, а Р.Хефлі взагалі серед важливих причин зростаючого впливу нетрадиційних культів, називає руйнування тісних міжособистісних, перш за все, внутрісімейних стосунків [10, с.58].

Говорячи про небезпеку тоталітарних сект, слід виділити такі моменти. У подібних утвореннях широко використовуються різні методи психологічного впливу, що мають на меті пригнічення волі особи, її здатності до критичного та незалежного мислення, приведення її у стан залежності від “духовного” лідера. Зрозуміло, що для молодої людини, тим більше для неповнолітнього, особистість якого ще тільки формується, це може призвести до вкрай негативних наслідків і позначитися на подальшому розвитку [11, С.28]. Згідно позиції Л.В.Кондратюка відмічається, що кожна деструктивна, маюча свій соціальний резонанс, дія складається з трьох елементів: агресії, захоплення і обману [12].

Соціальна структура культів визначається прагненням їхніх керівників створити групу беззастережно відданих послідовників, які були б здатні за будь-яких обставин виконати поставлені перед ними завдання. Внаслідок особливостей юнацької психіки молодь, перебуваючи під впливом атмосфери культового служіння, склонна до фанатичного слідування наказам своїх “наставників”. Тому більшість новітніх релігійних сект становлять особи віком до 20 років або неповнолітні. Життєдіяльність за законами сект призводить і до негативних змін у повсякденному житті її адептів. Молодь нехтує громадською думкою, починає зверхнью ставитися до своїх близьких, припиняє навчання у вузах. Психічне та фізичне виснаження створюють реальні передумови для появи серйозних психічних розладів [13].

До соціально-психологічних чинників, що безпосередньо впливають на інформаційно-психологічну безпеку особистості, Г.В.Ложкін відносить такі: деформацію системи норм; неадекватну оцінку національних, культурних та історичних традицій; появу нових засобів впливу на свідомість; деструктивну роль нетрадиційних конфесій; ослаблення найважливіших соціокультурних інститутів держави – науки, освіти, культури; відсутність сформованих психологічних механізмів захисту від маніпулятивних впливів у переважної частині всіх прошарків населення [14]. Віровчення цілої низки сект про “близький кінець світу”, заклики до самогубств провокують масовий психоз, особливо у молоді з її нестійкою психікою, і становлять небезпеку для суспільства. Свобода відмови від культу в багатьох сектах є формально проголошеною. Фактично ж у зарубіжній пресі ми можемо зустріти матеріали про вбивства адептів, які намагалися вийти із сект [13].

Деструктивна роль сект полягає у використанні глибоко неетичних методів та засобів маніпуляції з ціллю пошуку нових членів, нав'язування їм окреслених стереотипів психічних реакцій, контролювання їх думок, поведінки і почуттів, а також у формуванні абсолютноого послуху, узaleжнюючи їх таким чином як в матеріальній, так і в духовній сферах. Деякі секти намагаються уникати “гріховного світу” шляхом створення ізольованих поселень у віддалених місцях та на островах. З метою посилення контролю керівництва релігійного руху над його адептами найчастіше практикують наступні методи: інтенсивні молитовні практики, обмеження у сні та споживанні їжі, позбавлення вільного часу, заохочуються сплески екзальтації, бурхливі форми виявлення відданості лідерам релігійного руху [15]. Нерідко функціонування таких релігійних організацій пов’язане із злочинною діяльністю, а саме із злочинними

посяганнями на майнові права, свободу і особисту недоторканність громадян, статеву свободу і статеву недоторканність особи, а також на життя і здоров'я людини. Деякі секти практикують обрядові вбивства в "релігійних" цілях: іноді це ритуальне вбивство тварини, пов'язане з порушенням закону, в інших випадках ритуальне вбивство приймає характер людського жертвопринесення [16].

З точки зору кримінологічних досліджень під деструктивною діяльністю нових релігійних організацій розуміється така дія на особу або групу людей, яка незворотньо руйнує структуру особи – біологічну збиток здоров'ю, психічні захворювання, сіуциди; духовно-моральну - руйнування традиційних цінностей, ідеалів, морального обличчя. В результаті деструктивної діяльності нових релігійних організацій особа, так або інакше, страждає: наноситься збиток психічному і фізичному здоров'ю адепта; йому наноситься матеріальний збиток, пов'язаний з втратою роботи, навчання, а також з вимогою матеріальних вкладень або передачі на користь організації особистого майна; адептом переживається посттравматичний стрес у разі виходу з деструктивної релігійної організації, відбувається процес деградації деяких особистісних якостей адепта, його розрив з рідними, близькими, друзями. У зв'язку з усім цим погіршується загальна якість життя особи [17].

У Рекомендаціях CONF/PLE (2011) REC 1, від 27 січня 2011 наголошується, що сектантські ексцеси є причиною порушення прав людини, особливо у сферах здоров'я і поваги до приватного і сімейного життя. Зважаючи, що організації, які породжують сектантські ексцеси, часто діють під прикриттям свободи віросповідання і загрожують основним свободам громадян і, як наслідок, представляють загрозу демократії, зважаючи, що використовуючи відкритість меж, цей феномен поширюється в країнах Центральної і Східної Європи, при цьому не йде на спад в країнах Західної Європи. У даному документі закликають Конгрес Місцевої і Регіональної Влади працювати в напрямі "Релігійні зловживання і порушення прав людини" і так само сприяти створенню національних або регіональних інформаційних центрів по сектантських ексцесах [18]. На сьогодні релігійні рухи антисоціального спрямування перейшли державні кордони та набувають загрозливої могутності, володіючи сотнями тисяч послідовників в багатьох країнах світу, розгалуженою і добре налагодженою організацією, солідною пропагандистською базою, а також значними фінансовими ресурсами [19].

Висновки. Обмеження права на свободу віросповідання мають відповідати трьом міжнародно-правовим вимогам: легітимності, необхідності та доцільності. Вони повинні бути чітко вписані в національному законі та гарантувати правовий захист від довільного втручання з боку публічної влади. Вони мають буди необхідними в демократичному суспільстві, під яким Європейський Суд розуміє панування плюралізму та верховенства права. Держава повинна не усувати причину напруженості шляхом знищення плюралізму, а забезпечити толерантність між конкуруючими групами. Держава самостійно має визначити "необхідність", проте Суд відіграватиме роль арбітра і має право остаточного вирішення. Обмеження мають чітко відповідати встановленій міжнародним правом цілі: охорона суспільної безпеки, порядку, здоров'я та моралі, та основних прав і свобод інших. Інші цілі для обмеження свободи віросповідання, навіть з причин державної безпеки, не дозволяються ані універсальним, ані регіональним міжнародним правом [20, с. 16].

У свою чергу, ст. 17 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1] закріплює заборону зловживання правами, у тому числі в сфері віросповідання: "Жодне з положень цієї Конвенції не може тлумачитись як таке, що надає будь-якій державі,

групі чи особі право займатися будь-якою діяльністю або вчиняти будь-яку дію, спрямовану на скасування будь-яких прав і свобод, визнаних цією Конвенцією, або на їх обмеження в більшому обсязі, ніж це передбачено в Конвенції". Відповідно до позиції Європейського Суду з прав людини, обмеження свободи віросповідання має бути вмотивоване "нагальною суспільною потребою", а також відповідати переслідуваній законом меті.

У частині третьій ст. 14 Конвенції про права дитини наголошується, що свобода дотримуватися своєї релігії або віри може зазнавати лише таких обмежень, які встановлені законом і необхідні для охорони державної безпеки, громадського порядку, моралі та здоров'я населення або захисту основних прав і свобод інших осіб [21]. Виходячи з окреслених критерій, обмежувальні механізми у сфері віросповідання, недопустимо вважати такими, що порушують права людини, якщо вони здійснюються з легітимною метою при наявності для цього законодавчих підстав та мають своє цільове спрямування ефективного захисту прав людської особистості від негативного, загрозливого впливу суб'єктів зловживання релігією, деструктивних впливів на людську підсвідомість.

Ухвалена Радою Європи рекомендація на тему "Нелегальна діяльність сект" закликає уряди країн - членів ЄС до створення і підтримки незалежних державних чи регіональних центрів інформації про новітні релігійні рухи, а також до використання процедур кримінального і цивільного права проти нелегальної діяльності цих рухів [22, ст.9-10]. Даний документ чітко вказує, що проблема контраверсійної діяльності деструктивних культів, носить міжнародний характер і особливо турбує європейську спільноту.

У квітні 2000 року, спеціальним рапортом Міжнародної Misiї по Боротьбі з Сектами французький уряд визначив перелік найнебезпечніших деструктивних культів, що діють на території Франції. Одночасно були піддані публічні критиці США у зв'язку з виданням там закону про релігійну свободу, оцінюючи її як надто прихильною для нових релігійних течій. Рапорт представляє власне визначення сект, стверджуючи, що це є об'єднання з тоталітарною структурою, що декларує релігійні цілі, дії котрої порушують права людини і суспільну рівновагу. Автори рапорту підкреслюють щораз активнішу роль небезпечних сект. Вони відкидають норми демократії і пропагують антикультуру, що спирається на утворенні еліти з ціллю домінування над рештою людства, а в деяких випадках в спосіб відкритої підтримки расизму. Найбільше відомі секти мають риси багатонаціональних організацій, що мають відділення в державах де немає відповідних законів, таємні інформаційні сітки і приватні служби безпеки оснащені сучасними засобами зв'язку. У фінансовій сфері вони спираються на банкових сітках в Європі, на Карибах чи Азії [23].

Базове значення для розуміння того, що секти є небезпечним суспільним явищем, мав присвячений діяльності новим релігійним течіям на території держав Європейського Союзу Документ Європейського парламенту № 1-4/84 від 02.04.1984 року, відомий під назвою (Raport COTTRELL) [24]. Він стверджує, що проблема сект має міжнародний вимір. Діяльність їх є контраверсійною. Особливо це стосується податкових звинувачень та інших махінацій. Крім того на суспільному рівні йдеться про відчай, який панує в родинах, а також порушення, які виникають в психіці членів.

На основі вищевикладеного доцільно зробити наголос, що свобода віросповідання не може бути безмежною і допустимо застосування обмежувальних механізмів, виключно у рамках передбачених чинним законодавством, що відповідають критеріям легітимності в умовах розвитку демократичного суспільства з урахуванням міжнародних стандартів, що охоплюють сферу віросповідання, виходячи з позиції пріоритетного

захисту прав людської особистості та недопустимості порушення її прав від загрозливого деструктивного впливу тоталітарних культів. Діяльність, яких носить протиправний характер та спрямовується на одержання високих доходів за рахунок противозаконних методів психологічного впливу на підсвідомість вразливої групи її адептів, що носить кримінально-караний характер.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17.07.1997 № 475/97-ВР // Відомості Верховної Ради України, 1997, № 40, Ст.263.
2. Держава, релігія, суспільства і права людини : Рекомендації 1804 (2007) Парламентської Асамблей Ради Європи // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.coe.int/parliamentary_assembly.
3. Тисячі релігійних сект “полюють” на українців: вербують школярів, руйнують сім'ї, доводять до самогубства. І не турбують державу : [Електронне видання]. Газета “Україна молода” // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.umoloda.kiev.ua/about>.
4. Рейснер М. Л. Государство и верующая личность // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.litres.ru/mihail-reysner/gosudarstvo-i-veruuschaya>.
5. Игнатов А. Н. Уголовный закон охраняет права несовершеннолетних. - М.: Юридическая литература, 1971 - 84 с.
6. Галиакбаров Р.Р. Ответственность за религиозное изуверство по уголовному кодексу РСФСР : Дис...канд. юрид. наук: 12.00.08. - Свердловск, 1963. - 236 с.
7. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / За ред. С.С.Яценка. - К.: А.С.К., 2002. - 936 с.
8. Петрик В.М. Основні напрями та механізми вдосконалення державно-церковних відносин у контексті захисту національної безпеки України (на прикладі новітніх релігійних організацій) / Петрик В. М. // Профілактика психологічного насильства і маніпулювання свідомістю та розвиток критичного мислення в молодіжному середовищі : матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, 27–28 травня 2004 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.politik.org.ua>.
9. Шапар В.Б. До проблеми аутодеструктивної поведінки адептів релігійно-культурних новоутворень // Право і безпека. - 2003. - Т.2. - №1. - С.184-186
10. Григулевич И. Р. Пророки “Новой истины”. - М.: , 1983. – 303с.
11. Киренко С.Г. Тоталітарні секти та молодь - кримінально-правовий аспект. Молодь на зламі тисячоліть: нове тисячоліття - нові проблеми? - К.: Академія праці і соціальних відносин, 2000. - С. 28-31.
12. Кондратюк Л. В. Антропология преступления (микрокриминология).-М: издательство НОРМА 2001 , 344 с.
13. Саржан С.Е. Молодь України і неорелігійні течії та секти : Донецький державний університет економіки і торгівлі // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://iai.donetsk.ua/_u/iai/dtp/CONF/10/articles/sec5/s5a8.html
14. Ложкин Г.В. Информационно - психологическая безопасность личности // Персонал.- 2002. - №3 С. 78-81.
15. Бондаренко В.Д. Нові релігійні рухи як конфліктогенний чинник // Проблеми міжнародної безпеки: аналітичний огляд.- квітень 2002.- ст. 240-246.
16. Холопов А.В. Методика расследования ритуальных убийств: автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.09 / А.В. Холопов. - Санкт-Петербург, 2004.
17. Петрова Н.В. Социальный контроль деструктивной деятельности новых религиозных организаций : автореф. дис... канд. юрид. наук : 22.00.08 / Н.В. Петрова.- Уфа, 2006. – 24 с.
18. Рекомендація CONF/PLE (2011) REC 1, від 27 січня 2011 “Сектантские экцессы и нарушения прав человека” // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.coe.kiev.ua>.
19. Лещенко В.С. Сучасні деструктивні релігійні організації: історично-правовий екскурс // Науково-

аналітичний журнал "Митна справа" № 4 (76) 2011, Частина друга.

20. Сорокун В.М. Міжнародно-правовий захист права на свободу совісті та віросповідання: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.11 / В.М. Сорокун ; Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. — Х., 2009. — 20 с. — укр.

21. Конвенція про права дитини (20 листопада 1989 року) // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

22. Wiktor K., Mikrut G. Raport o niektynych zjawiskach zwizanych z dziaBalno[ci sekt w Polsce.- Ministerstwo Spraw Wewn'trznych i Administracji.- Warszawa 2000.- 65 s.

23. Jagnie'a A. Sekty a nowe ruchy religijne // Wojsko i wychowanie.- 2001.- №3.- s. 71-76.

24. Проект постанови "О деятельности "новых религиозных движений" в Европейском сообществе" № 1-Р/84 від 02.04.1984 року (Raport COTTRELL) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.coe.kiev.ua>.

УДК 340.12

Шевців М. Б., доцент кафедри теорії та історії держави і права ЛьвДУВС, к.ю.н.

Прояви імперативу моралі в інтуїтивній культурі юриста

У статті проаналізовано поняття моралі, спiввiдношення моралi і права. Здiйснено спробу виокремити прояви імперативу моралі в інтуїтивній культурі юриста та дати їм детальну характеристику у природно-правовому просторi.

Ключовi слова: інтуїцiя; імператив; мораль; моральнiсть; право; добро; самовиховання.

Проявлення императива морали в интуитивной культуре юриста

В статье проанализировано понятие морали, соотношение морали и права. Осуществлена попытка выделить проявления императива морали в интуитивной культуре юриста и дать им подробную характеристику в естественно-правовом пространстве.

Ключевые слова: интуиция; императив; мораль; нравственность, право; добро; самовоспитания.

The article deals with the concept of ethics, the relation between ethics and law. The attempt to separate the manifestation of imperative of ethics in intuitive lawyer's culture is realized and to give them the detail characteristic in natural and legal space.

Key words: intuition, imperative, ethics, morality, law, kindness, self-breeding.

Постановка проблеми. Будучи істотою суспiльною, людина не може не пiдко-
рютися певним правилам. Це — необхiдна умова виживання людського роду, цiлiсностi
суспiльства, стiйкостi його розвитку. Водночас встановленi правила або норми
покликанi захиstitи iнтереси i гiднiсть кожної окремої людини. Найважливiшими є
норми моралi.

Мораль i досi залишається однiєю з найдавнiших форм суспiльної свiдомостi i її
реалiзацiї на практицi, яка утверджує суспiльно необхiдний тип поведiнки людей. На
вiдмiну вiд правових норм, дотримання яких пiдтримується i контролюється державними
органами, норми моралi спираються на громадську думку, на переконання, традицiї i
звички. Мораль знаходить вiдображення у вчинках людини щодо суспiльства, владних
структур, колективу, сiм'ї тощо. Цiнностi моралi змiнюються iз плином часу i є рiзними